

Володимир знайшов власну відповідь на головний виклик Середньовіччя: реорганізацію християнського світу в нові імперські системи. Як зауважує Н. Дейвіс, у цьому розумінні середньовіччя завершилось у 1493 році, коли остаточно утвердився титул цар, який обрав собі Іван III, великий князь Московський. Вибір Великим князем Київським грецького християнства став фундаментом православної імперії, головною подією середньовіччя на Сході Європи, долею Сходу.

Можна погодитись із тим, що середньовічна історія дійсно завершилась у 1493, або й у 1917 році (остаточне завершення «доби феодалізму»). Але чи завершилась історія, пов'язана із вибором Києва?

Список використаних джерел:

1. Дейвіс Н. Європа: Історія / Н. Дейвіс. – К. : «Основи», 2006. – 1464 с.
2. Історія української культури [Електронний ресурс]. – К., 2001. – Том 1. – Розділ 9. Київська Русь. – Режим доступу: <http://litopys.org.ua/istkult/ikult.htm>
3. Кондорсе. Про вибори / Кондорсе. – Львів, 2004. – 160 с.
4. Павич М. Хазарський словар («женская версия») / М. Павич. – К. : «Софія», 1996. – 240 с.
5. Про вшанування пам'яті князя Київського Володимира Великого – творця середньовічної європейської держави Русі-України [Електронний ресурс]. – Указ Президента України № 107/2015 від 25 лютого 2015 року // Офіційний сайт Президента України. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/documents/19004.html>
6. Фурман Д. Е. Избранное / Д. Е. Фурман. – М. : «Территория будущего», 2011. – 336 с.

** Яковлев Денис Вікторович – доктор політичних наук, професор, декан факультету правової політології та соціології Національного університету «Одеська юридична академія».*

УДК 340.1; 342

Андрій Білас *

ПРИРОДА І СУТНІСТЬ ПРАВООХОРОННОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Статтю присвячено дослідженню теоретичних характеристик поняття «правоохоронна діяльність», з'ясуванню його сутнісних особливостей. Проаналізовано різноманітні доктринальні підходи стосовно визначення даної категорії, а також значення для сучасної юридичної науки.

Ключові слова: правоохоронна діяльність, юридична діяльність, правоохоронні функції, правоохоронна система, правоохоронні органи.

Билас А. И. Природа и сущность правоохранительной деятельности.

Статья посвящена исследованию теоретических характеристик понятия «правоохранительная деятельность», определению его сущностных особенностей. Проанализированы разнообразные доктринальные подходы относительно определения данной категории, а также значение для современной юридической науки.

Ключевые слова: правоохранительная деятельность, юридическая деятельность, правоохранительные функции, правоохранительная система, правоохранительные органы.

Bilas A. I. Matter and essential of law-enforcement activity.

The article is devoted to the study of theoretical characteristics of the concept of «law-enforcement activity», to define of its essential features. It was analyzed different doctrinal approaches to the definition of this category, as well as it's value for the modern legal science.

Keywords: law-enforcement activity, legal activity, law-enforcement functions, system of law enforcement, law enforcement organizations.

На сучасному етапі здійснення демократичних політичних, економічних та інших реформ в Україні особливої актуальності набувають проблеми захисту прав і свобод людини і громадянина,

створення ефективної правоохоронної системи, забезпечення і реалізація правоохоронної діяльності.

Питання правопорядку і правоохоронної діяльності, юридичної діяльності неодноразово розглядалися вітчизняними і зарубіжними науковцями. Йдеться про В. Д. Ардашкіна, О. М. Бандурку, О. Г. Братка, Ю. А. Ведернікова, В. І. Гоймана, В. Г. Гриценка, К. Ф. Гуценко, В. М. Дубінчак, М. В. Коваль, К. Г. Кравчук, М. А. Ковальову, В. В. Копейчикова, А. М. Куліш, А. М. Кучук, О. І. Леженіну, С. М. Лихову, В. Г. Лукашевича, М. І. Мельника, В. В. Молдована, В. А. Моршиніна, О. В. Негодченка, В. І. Осадчого, А. О. Осауленка, І. В. Солов'євича, Р. Тевліна, О. О. Теличкіна, О. Д. Тихомирова, О. В. Тюріну, В. Г. Фатхутдінова, М. І. Хавронюка, Р. Я. Шай, О. В. Шмоткіна, Н. С. Юзикову та ін.

Однак правоохоронна діяльність у їх працях розглядається виключно у теоретичному значенні, або її прикладні аспекти, у контексті діяльності правоохоронних органів, реалізації правоохоронних функцій певних органів державної влади. Також на сучасному етапі розвитку державності та юридичної науки перед правоохоронною діяльністю постають якісно нові виклики і завдання, що потребують цілісного комплексного системного дослідження. Саме тому, на нашу думку, важливим і необхідним є з'ясування сутності правоохоронної діяльності, виходячи за межі нормативного підходу праворозуміння, базуючись на концепції природного права та ряду інших, з метою зміцнення правопорядку і законності в Україні.

З огляду на це, *метою даної статті* є здійснення ґрунтовного аналізу поняття, природи і сутності правоохоронної діяльності, критичний аналіз даної проблематики в існуючих дослідженнях.

У сучасній літературі поняття «правоохоронна діяльність» визначається по-різному. В основі різних визначень лежить наявність державних і недержавних суб'єктів такої діяльності. Більшість авторів уважають, що правоохоронна діяльність може здійснюватися не тільки державою, її органами, посадовими особами та іншими державними організаціями, а й недержавними структурами. На думку В. В. Копейчикова, правоохоронна діяльність – це закріплені чинними процесуальними нормами діяння компетентних суб'єктів державних і недержавних організацій та їхніх посадових осіб із розгляду юридичних справ, охорони й захисту суспільних відносин від правопорушень і прийняття спеціальних актів реалізації матеріальних правових норм із метою забезпечення законності та охорони правопорядку [1].

Під правоохоронною діяльністю розуміють державну діяльність, що здійснюється з метою забезпечення охорони права спеціальними органами державного управління, які наділені правом щодо застосування заходів юридичного впливу при неухильному дотриманні приписів закону та визначеної процедури їх застосування [2]. Необхідно зазначити, що запропоноване визначення, на наше переконання, є неточним і до певної міри не відображає сучасні тенденції державотворення, розвитку правової науки і практики.

Як стверджують Мельник М. І. та Хавронюк М. І., власне правоохоронна діяльність є одним з трьох основних напрямків боротьби із злочинністю, поряд із загальною організацією боротьби, а також профілактикою злочинності [3, с. 22].

У низці енциклопедичних видань також приділяється певна увага правоохоронній діяльності. В етимологічному розумінні – це робота, функціонування установи, організації, особи з охорони прав. Тобто гарантування, забезпечення їх недоторканності чи поновлення порушених прав. Така діяльність відбувається в рамках реалізації правоохоронної та/ або правозастосовної функцій [4, с. 826].

Правоохоронна діяльність визначається як система заходів, спрямованих на виконання Конституції, законів та інших нормативно-правових актів держави. Вона є засобом зміцнення законності й правопорядку, забезпечення конституційних прав громадян [5, с. 47].

Складна система такої багатоаспектної діяльності реалізується у різних видах правозастосовних дій, а саме: правовстановлюючих, правозабезпечувальних, правопримувальних і правовідновлювальних. Тому, на думку В. С. Ковальського, В. Т. Маляренка та деяких інших учених, правоохоронна діяльність – це державна правомірна діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку вповноваженої державою посадової особи шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення

або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [6].

На думку О. В. Тюріної, власне правоохоронну діяльність слід розуміти як певний різновид правозастосовної діяльності, яка є однією із специфічних форм реалізації права та полягає в тому, що це одна із форм активної організаційно-владної діяльності компетентних органів, які діють від імені держави за її повноваженнями [7, с. 7-11].

У підручнику «Судові та правоохоронні органи України» зазначається, що правоохоронна діяльність – це така переважно державна діяльність, яка здійснюється у встановленому законом порядку і на його основі уповноваженими державними органами з метою охорони і захисту прав, свобод та інтересів суб'єктів права шляхом застосування правових заходів впливу [8].

Інший автор О. В. Негодченко пропонує таке розуміння правоохоронної діяльності: це така владна діяльність, яка здійснюється уповноваженими державою органами на підставі закону й у встановленому ним порядку з метою охорони й захисту прав та законних інтересів громадян, державних і громадських формувань шляхом застосування правових заходів впливу [9].

У свою чергу, більш розгорнутим є наступне визначення, за яким правоохоронна діяльність представляє собою діяльність, що спирається на підвалини законності та правопорядку, функції з охорони прав та свобод людини і громадянина, власності та суспільного порядку, конституційного ладу від злочинних посягань та правопорушень, а також попередження (профілактика) злочинів, де зазначені функції притаманні державним органам і громадським об'єднанням (організаціям). Тому автор виокремлює широкий загально-філософський та історичний контекст, соціальну, правову і соціально-правову її природу [10].

Також, як підкреслює колектив авторів, правоохоронна діяльність являє собою зумовлений потребами людини особливий вид соціальної діяльності, яка визначена нормами права та об'єктивною необхідністю впливу на суспільні відносини для забезпечення охорони конституційного ладу, прав та свобод людини і громадянина, зміцнення законності та правопорядку, і яка здійснюється лише уповноваженими на те суб'єктами [11].

Проблема з'ясування природи та сутності правоохоронної діяльності стала предметом дисертаційних досліджень. Насамперед, виокремимо роботи А. М. Кучука, В. Г. Фатхутдінова, В. М. Дубінчак.

Перший дослідник чітко розрізняє поняття «правоохоронна діяльність» і «правозахисна діяльність» і зазначає, що охорона пов'язана з превенцією, недопущенням протиправних дій, а необхідність захисту виникає тоді, коли є перешкоди у здійсненні прав і свобод, або загроза їх порушення. Під правоохоронною діяльністю слід розуміти професійну діяльність спеціально уповноважених державою органів та організацій, що здійснюється на підставі та відповідно до чинного законодавства, а у випадках встановлених законом – у відповідній процесуальній формі із застосуванням правових засобів й спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх врегульованих правом суспільних відносин [12, с. 16].

Розрізнення охоронних та захисних засобів, правоохоронної та правозахисної діяльності, як зазначає А. М. Кучук, є надто умовним. Оскільки синонімічними є терміни «охорона» і «захист» у нормотворчій практиці, у зв'язку з цим охорону можна розглядати як родове поняття, що охоплює «захист» як певний, особливий вид «охорони». Важливо підкреслити методологічно важливі засади, зокрема, що правоохоронна переважно здійснюється на основі імперативних методів, а захист – диспозитивних, правоохоронну діяльність переважно здійснюють державні органи і ця діяльність є їх обов'язком, правозахисною діяльністю займаються переважно недержавні організації добровільно [12].

У свою чергу, В. М. Дубінчак стверджує, що правоохоронна діяльність є активною формою поведінки уповноважених суб'єктів з можливістю застосування встановлених законом примусових засобів, що націлена на охорону та захист (відновлення, профілактику порушень) прав, свобод і законних інтересів осіб, та реалізує правоохоронну функцію держави. Вона розкриває сутність даної категорії через єдину систему її сутнісних характеристик:

1) гносеологічну сутність, тобто систематична робота з охорони правопорядку, здійснювана у певних формах і видах, є нормативно визначеними та регламентованими;

2) класову сутність – охорона інтересів певної частини суспільства (соціального класу) за допомогою різноманітних, у т. ч. силових засобів;

3) релігійну сутність – засіб забезпечення правового панування ідей правлячої релігії, поєднання релігійних постулатів і політичних положень;

4) спосіб забезпечення національного розвитку, національної єдності та охорони національних інтересів, самобутності пануючого національного соціуму (національна сутність);

5) засіб гарантування рівних можливостей суб'єктів права та охорони загальнолюдських цінностей (загальносоціальна сутність) [13, с. 22].

Певною мірою відрізняється позиція Фатхутдінова В. Г. щодо трактування правоохоронної діяльності крізь призму її соціальної природи, з одного боку, в якості особливого різновиду соціальної діяльності, а з іншого – особливого державно-правового виду соціального управління. Природа правоохоронної діяльності зумовлена причинами соціалізації людини та її індивідуалізації, способом спільної життєдіяльності, тому залежить від рівня розвитку суспільства, рівня свідомості і правосвідомості людини та характеру її правових переконань. Дане явище дослідник визначає як різновид соціальної, що має складний, суперечливий характер і розрізняє правоохоронну діяльність у широкому значенні як діяльність суб'єктів, спрямовану на забезпечення прав і свобод людини, закріплених у міжнародно-правових документах (правозахисна діяльність) й у вузькому значенні як діяльність держави чи її органів із забезпечення, охорони прав і свобод, закріплених національним законодавством (правоохоронна діяльність) [14, с. 13-14].

Як бачимо, аналіз сутності правоохоронної діяльності потребує виокремлення загальносоціальних проблем, розв'язання яких супроводжується проблемою юридичної і фактичної рівності, співвідношення об'єктивного і суб'єктивного у праві тощо.

Зарубіжні та деякі вітчизняні автори вивчення правоохоронної діяльності починають з розгляду функцій держави. На думку Ю. А. Ведернікова і О. Д. Тихомирова, особливості правоохоронної діяльності держави лежать на «перехресті» особливостей її функцій, місця та ролі в теоретичних конструкціях механізмів держави та правового регулювання, іноді її розглядають як єдину та неподільну основну функцію держави [15-16]. Заслуговує на увагу поняття правоохоронної діяльності, запропоноване О. Ф. Скакун – це правова форма діяльності держави, спрямована на охорону суспільних відносин, урегульованих правом, захист індивіда від правопорушень і притягнення винних до відповідальності [17].

На поч. ХХІ ст. аналіз правоохоронної діяльності уже не обмежується просторовими межами однієї держави, а характеризується впливом тенденцій інтеграції та глобалізації. Так, акценти зміщуються уже на міжнародну правоохоронну діяльність, правоохоронну діяльність у сфері забезпечення міжнародного миру і безпеки, поліцейську і правоохоронну діяльність [18-19].

Отже, з'ясування сутності природи правоохоронної діяльності є багатограним і різноманітним. Разом з тим, у юриспруденції на сьогодні не існує єдиного підходу до визначення поняття правоохоронної діяльності як напряду чи форми діяльності держави, а можливо і не тільки держави. У навчальній літературі нечітко виокремлено ознаки правоохоронної діяльності, не розмежовано поняття правоохоронної діяльності й спеціальної правоохоронної діяльності, іноді правоохоронну діяльність не відрізняють від судової та правозахисної. Тому вважаємо вкрай необхідним активно продовжувати дослідження природи правоохоронної діяльності, механізму її реалізації, відповідні теоретичні й практичні аспекти на основі надбань юридичної науки та потреб людини, суспільства і держави.

Список використаних джерел:

1. Копейчиков В. В. Правознавство: підручник [Електронний ресурс] / В. В. Копейчиков. – Режим доступу : <http://www.ebk.net.ua/Book/BookPravothnavstvo/Zmist.htm>

2. Опришко І. В. Система правоохоронних органів України: навч.-метод. посібник для самост. вивч. дисц. / Опришко І. В., Сидорчук Л. А. – К. : КНЕУ, 2003. – 203 с.

3. Мельник М. І. Суд та інші правоохоронні органи. Правоохоронна діяльність : закони і коментарі : навч. пос. / М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. – К. : Атіка, 2001. – 512 с.

4. Осадчий В. Правоохоронна діяльність / В. Осадчий // Міжнародна поліцейська енциклопедія. Понятійний апарат. Концептуальні підходи. Теорія та практика : У 10-ти т. Т. 1. – К., 2003. – С. 826–827.
5. Шемчушенко Ю. С. Правоохоронна діяльність / Ю. С. Шемшученко // Юридична енциклопедія: В 6 т. / Редкол.: Ю. С. Шемчушенко (голова редкол.) та ін. Т. 5. – К. : «Укр. Енцикл.», 2001. – С. 47.
6. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підруч. / О. С. Захарова, В. Я. Карабань, В. С. Ковальський (кер. авт. кол.) та ін.; відп. ред. В. Т. Малярєнко. – К. : Юрінком Інтер, 2004. – 376 с.
7. Тюріна О. В. Сучасні системи судових і правоохоронних органів (порівняльно-правова характеристика) : навч. посіб. / О. В. Тюріна. – К. : Скіф, 2008. – 96 с.
8. Басай В. Д. Судові, правоохоронні та правозахисні органи України : підруч. для студ. вищ. юрид. навч. закл. : У 3-х кн. / В. Д. Басай. – Коломия : Вид.-полігр. т-во «Вік», 2006. – 972 с.
9. Юридична наука та правоохоронна діяльність / за ред. Негодченка О. В. – Дніпропетровськ: ДДУВС, 2007. – 228 с.
10. Правоохоронна діяльність. Правоохоронні органи [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://lect.com.ua/pravoohoronna-diyalnist-pravoohoronni-organi.htm>.
11. Теорія держави та права : підручник / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. – 576 с.
12. Кучук А. М. Теоретико-правові засади правоохоронної діяльності в Україні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / А. М. Кучук; Інст. законодав. Верх. Ради України. – К., 2007. – 22 с.
13. Дубінчак В. М. Сутність правоохоронної діяльності / В. М. Дубінчак // Правова держава. – 2007. – Вип. 18. – С. 577–583.
14. Фатхутдінов В. Г. Правоохоронна діяльність: природа та гуманістичний вимір : монографія / В. Г. Фатхутдінов; Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2008. – 197 с.
15. Ведерніков Ю. А. Правоохоронна діяльність в Україні: теоретико-правовий аспект / Ю. А. Ведерніков, А. М. Кучук. – К. : Знання України, 2009. – 219 с.
16. Теорія держави та права : підручник / Є. О. Гіда, Є. В. Білозьоров, А. М. Завальний та ін.; за заг. ред. Є. О. Гіди. – К. : ФОП О. С. Ліпкан, 2011. – 576 с.
17. Скакун О. Ф. Теорія права і держави: підручник / О. Ф. Скакун. – К. : Алерта; КНТ; ЦУЛ, 2011. – 520 с.
18. Леженіна О. І. Організаційно-правові засади участі органів внутрішніх справ України у міжнародній правоохоронній діяльності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. І. Леженіна; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2004. – 20 с.
19. Теличкін О. О. Правоохоронна діяльність у сфері забезпечення міжнародного миру і безпеки: організаційно-правові засади : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07 / О. О. Теличкін; Нац. ун-т внутр. справ. – Х., 2004. – 40 с.

** Білас Андрій Іванович – здобувач кафедри загально-правових дисциплін Національної академії внутрішніх справ України.*

УДК 342.57

Радим Губань *

ХОЛМЩИНА В КОНТЕКСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНОГО УСТРОЮ УКРАЇНСЬКИХ ЗЕМЕЛЬ У 1917–1947 рр. (ІСТОРИКО-ПРАВОВЕ ДОСЛІДЖЕННЯ)

У статті розглядається Холмщина як адміністративно-територіальна одиниця попередніх та під час Першої світової війни. Акцентується увага на тому, що евакуація російськими військами українського населення з території Холмщини призвела до етнічного дисбалансу в регіоні. У результаті українці, які на цих землях до початку Першої світової війни становили більшість, опинились у меншості, що спричинило входження Холмщини до складу Польщі після Другої світової війни.